

УДК 378.937

К. В. Розум

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

КОМПОНЕНТНА СТРУКТУРА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГУМАНІТАРНОГО ПРОФІЛЮ ДО ЗАПОБІГАННЯ І РОЗВ'ЯЗАННЯ КОНФЛІКТІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІЙ РОБОТІ З УЧНЯМИ

У статті розглядається компонентна структура готовності майбутніх учителів гуманітарного профілю до запобігання та розв'язання конфліктів у процесі професійної підготовки, до якої входять: мотиваційний компонент (мотивація на педагогічну діяльність; мотивація на досягнення успіху), когнітивний (знання щодо видів конфліктів; знання причин виникнення конфліктів), діяльнісний (організаційні вміння; комунікативні вміння), поведінковий (уміння контролювати власні емоції; толерантність у ставленні до учнів та колег), рефлексивний (уміння аналізувати власну діяльність і діяльність учнів; уміння запобігати конфліктам) компоненти. Доведено необхідність формування зазначених компонентів готовності майбутніх учителів гуманітарного профілю до запобігання та розв'язання конфліктів у процесі професійної підготовки.

Ключові слова: *готовність майбутніх учителів до запобігання та розв'язання конфліктів, мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, поведінковий, рефлексивний компоненти.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах дефіциту духовності особливо гостро постала проблема вдосконалення роботи педагогічних ВНЗ щодо підвищення рівня підготовки вчителя гуманітарного профілю. Їхня професійна діяльність вимагає швидкого орієнтування в новому суспільному середовищі, розвитку толерантності, готовності до майбутньої вчительської праці. Все це потребує від майбутнього фахівця не тільки засвоєння теоретичних знань, практичних навичок, а й уміння реалізувати їх у конкретних педагогічних ситуаціях. Саме готовність до професійної діяльності дозволяє молодому педагогові впевнено почувати себе на робочому місці, швидше адаптуватися в умовах школи, успішно розв'язувати складні завдання навчально-виховної роботи. Але, на жаль, у сучасній педагогіці не надається належної уваги теоретичним і, передусім, теоретичним засадам у формуванні готовності майбутніх учителів гуманітарного профілю до запобігання та розв'язання конфліктів.

Аналіз актуальних досліджень. У педагогіці й психології накопичено значний теоретичний і практичний матеріал з професійної підготовки майбутнього вчителя, формування його готовності до професійної діяльності. В численних психолого-педагогічних дослідженнях сформульовано поняття підготовки та готовності до професійної діяльності, визначено їх зміст і структуру, виявлено основні параметри й умови, що

впливають на ефективність підготовки, динаміку, тривалість та усталеність (О. Абдуліна, М. Васильєва, В. Ільїн, Н. Кузьміна, З. Курлянд, А. Линенко, В. Мерлін, В. М'ясищев, К. Платонов, В. Сластьонін, Д. Узнадзе та ін.).

Формування готовності майбутніх учителів до професійної діяльності (І. Богданова, О. Волошенко, Л. Кадченко, З. Курлянд, А. Линенко, Л. Михайлова, О. Цокур, Р. Хмелюк тощо); адаптацію вчителя до професійної діяльності (О. Мороз, А. Семез, А. Сманцер, Р. Хмелюк та ін.); проблеми особистісного саморозвитку (К. Альбуханова-Славська, Л. Анциферова, Л. Виготський, М. Кларін, А. Маслоу, С. Рубінштейн).

Проте, проблема формування готовності майбутніх учителів гуманітарного профілю до запобігання та розв'язання конфліктів недостатньо висвітлена в педагогічній теорії.

Мета статті полягає у визначенні компонентної структури готовності майбутніх учителів гуманітарного профілю до запобігання й розв'язання конфліктів у майбутній професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Основним показником готовності, зазначає А. Линенко, є позитивне ставлення майбутніх педагогів до діяльності, навички й уміння практичного втілення набутих теоретичних знань. Готовність до педагогічної діяльності вчена розглядає як «особливу якість особистості, що характеризує вибірково (характеризується мотивами й потребами особистості), прогнозувальну (оптимізує результати підготовки) активність особистості на стадії її підготовки та включення до діяльності».

Готовність майбутніх учителів гуманітарного профілю до запобігання та розв'язання конфліктів ми розуміємо як інтегровану професійну якість особистості фахівця, що містить знання, вміння й навички, настанови, особистісні якості, які дозволяють запобігати конфліктним ситуаціям, а також вирішувати їх у подальшій професійній діяльності.

Структурними компонентами зазначеної готовності нами виокремлено: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, поведінковий та рефлексивний.

Мотиваційний компонент готовності до професійної діяльності майбутніх учителів гуманітарного профілю в сучасній педагогіці виражає їхнє усвідомлене ставлення до учнів та їхню роль у розв'язанні актуальних проблем педагогічної освіти. Він є стрижнем, навколо якого конструюються основні якості педагога як професіонала, оскільки від того, чим мотивує педагог свою готовність до професійної діяльності залежать результати навчання й виховання дітей [8, 502].

Мотив педагогічної діяльності – це внутрішній рушій, що спонукає педагога до професійної діяльності. Мотивами можуть бути ідеали,

професійні інтереси, переконання, соціальні настанови та професійні цінності педагога. Проте в основу мотиву покладено, насамперед, потреби (за С. Рубінштейном). Під мотиваційною сферою особистості науковець розуміє стійкі мотиви, що мають певну ієрархію і визначаються в спрямованості особистості [7, 265].

Мотиваційний компонент передбачає бажання вчителя гуманітарних дисциплін працювати в обраній сфері, його інтерес до взаємодії з учасниками педагогічного процесу. Означений компонент містить: визначену професійну позицію, мотиваційну спрямованість та самопізнання вчителя. Визначена професійна позиція вчителя передбачає зацікавленість специфікою педагогічної сфери. Мотиваційна спрямованість педагога гуманітарних дисциплін є його мотивом на продуктивну педагогічну взаємодію, формування особистості учня засобами своєї навчальної дисципліни, досягнення ефективної результативності. О. Кругляк вважає, що всім видам діяльності притаманні мотивація до діяльності, знання про діяльність та практичне виконання цієї діяльності. В основі мотиваційного компоненту лежить позитивне ставлення до навчання, стійкий інтерес до освітнього процесу, потреба використовувати набуті знання, уміння й навички в майбутній професійній діяльності [5, 87]. В. Бобрицька вважає необхідним урахувати характер усвідомлення студентами важливості бажання вносити корективи в засвоєні стереотипи поведінки; настанову на набуття досвіду раціоналізації стилю життя як життєву перспективу; прагнення опанувати нові знання в означеній галузі тощо [3, 63]. Іншим показником мотиваційного компоненту нами виокремлено наявність у студентів позитивної мотивації на досягнення успіху в майбутній професійній діяльності, який С. Фармачей визначає як прагнення досягти високих результатів і майстерності в діяльності; воно виявляється у виборі складних завдань і прагненні його виконати. При цьому успіх у будь-якій діяльності, акцентує авторка, залежить не тільки від здібностей, навичок, знань, а й від мотивації досягнення, адже людина з високим рівнем мотивації досягнення, намагаючись отримати високі результати, настирливо працює заради досягнення поставлених цілей [9, 100].

Когнітивний компонент ґрунтується на підставі положення про вирішальну роль знань і когнітивних структур у протіканні психічних процесів і поведінки людини, він передбачає формування комплексу психолого-педагогічних, дидактико-технологічних і методичних знань [7, 96]. Цей компонент характеризується як сукупність знань, необхідних майбутньому вчителю для здійснення ним професійної допомоги в запобіганні виникнення

конфліктів. Професійні знання майбутнього вчителя гуманітарних дисциплін об'єктивно необхідні для ефективної професійної діяльності, охоплюють інформацію про систему конфліктологічних знань і знань психологічних основ з професійної роботи під час вирішення конфліктів (сутність поняття «конфлікт», його види, типи, функції, причини та структура конфліктів, образи конфліктних ситуацій, динаміка й наслідки конфліктів, методи попередження та подолання конфліктів) [5, 15]. Отже, когнітивний компонент пов'язаний із набуттям необхідних знань та вмінь і передбачає наявність знань про людину (психологічні, соціальні, морально-духовні, фізичні, професійні) та про методики в діяльності майбутнього вчителя гуманітарних наук; особливості й умови професійної діяльності, спрямованої на запобігання та розв'язання конфліктів; знань щодо способів і методів формування навичок і вмінь у майбутніх учителів гуманітарного профілю в навчально-виховній діяльності.

Отже, що когнітивний компонент є необхідним у структурі готовності майбутніх учителів гуманітарного профілю до запобігання й розв'язання конфліктів.

Діяльнісний компонент передбачає систему дій майбутнього вчителя під час виконання різних видів виховання й навчання. Організаційна діяльність одночасно є реалізацією на практиці проектів учителя й умовою цілеспрямованого й реального проектування. На нашу думку, діяльнісний компонент передбачає сформованість таких професійних умінь, як: уміння використовувати здобуті знання на практиці; уміння планувати навчальний процес відповідно до цілей навчання, психологічних закономірностей, оптимальних видів, методів, прийомів професійної діяльності; уміння планувати позакласну роботу, передбачати можливість виникнення конфліктних ситуацій задля їх запобігання.

За діялісним компонентом визначається рівень, що передбачає сформованість таких професійних умінь, як: організаційні (здатність організувати власну діяльність і діяльність дітей відповідно до цілей навчально-виховного процесу); комунікативні (уміння використовувати різні механізми формування міжособистісних взаємин учасників педагогічного процесу, застосовувати техніку акторської майстерності, попереджувати й долати конфлікти, створювати комунікативну мережу занять) [8, 124].

Поведінковий компонент виражає ступінь сформованості сукупності вмінь і навичок практичного вирішення навчальних та професійних завдань, який свідчить про бажання випробувати себе в якості викладача на практиці, пов'язати своє життя з педагогічною діяльністю,

характеризується відповідним рівнем професійної спрямованості, готовністю застосовувати отримані знання в педагогічній практиці. Виховання толерантності набуває особливої важливості у процесі професійної підготовки майбутніх учителів гуманітарних наук, адже майбутні спеціалісти, як представники найбільш освічених верств країни, найчастіше стикаються з культурою інших народів, а багатонаціональний склад населення України сприяє діалогу різноманітних культур. Особливо це стосується вчителів гуманітарних наук, зокрема, іноземної мови, оскільки вони є носіями не лише української, а й культури тієї країни, мовою якої навчають, а отже, повинні виховувати у своїх учнів толерантне ставлення до представників інших національностей.

Робота з різними за віком, інтересами, рівнем культури чи вихованості людьми викликає необхідність пом'якшення чи маскуванню певних рис власного характеру, обумовлених певним типом темпераменту. Таке регулювання характеру потребує твердої волі, зусилля над собою. А це передбачає наявність у структурі характеру таких рис, як уміння володіти собою, великодушність, стриманість, підтягнутість.

Свої переживання, ставлення, стани майбутній учитель виявляє у формі почуттів, які зовнішньо виражаються в його словах, інтонації, тембрі голосу, а також у міміці, жестах, пантоміміці. Тому вміння керувати собою реалізується, насамперед, у виразі обличчя, жестикуляції, мові [6, 47].

Поведінковий компонент виражає ступінь сформованості сукупності вмінь і навичок контролювати власні емоції, практичного вирішення навчальних та професійних завдань, який свідчить про бажання випробувати себе в якості викладача на практиці, пов'язати власне життя з педагогічною діяльністю, характеризується відповідним рівнем професійної спрямованості, готовністю застосовувати отримані знання в педагогічній практиці, толерантне ставлення до довколишніх людей.

Рефлексивний компонент є також важливим і необхідним у структурі готовності майбутнього вчителя гуманітарного профілю до запобігання й розв'язання конфліктів. У практичному значенні рефлексія розглядається як здатність людини до самоаналізу, осмислення й переосмислення своїх предметно-соціальних відносин з довколишнім світом, що є необхідною складовою розвиненого інтелекту [3, 18]. У теоретичному, концептуальному розумінні рефлексія виступає як форма активного переосмислення людиною того чи іншого змісту інтелектуальної свідомості, діяльності, спілкування [1, 18]. Розвиненість рефлексії робить людину вільною, дозволяє переходити від зовнішньої регуляції своєї

поведінки до саморегуляції, свідомого керування власною поведінкою. Рефлексивний компонент характеризує пізнання й аналіз педагогом конфліктних ситуацій, як власної, так і учнівської свідомості та діяльності. Реалізується цей критерій через такі рефлексивні процеси, як саморозуміння й розуміння іншого, самооцінювання й оцінювання іншого, самоінтерпретація й інтерпретація іншого.

За зазначеним компонентом оцінюється здатність майбутніх учителів гуманітарного профілю до рефлексії, уміння правильно визначати й оцінювати досягнуті результати щодо запобігання конфліктам у навчальній та позанавчальній діяльності, володіння ними методами оцінки конфліктних ситуацій; вміння контролювати, оцінювати і вносити корективи в навчально-виховну діяльність, пов'язану із запобіганням і розв'язанням конфліктів; аналізувати педагогічні ситуації, що спрямовані на формування навичок морально-духовного, соціального та психологічного настрою студентів; наявність стійкої схильності до самоаналізу й самооцінки своїх професійних дій.

Підсумовуючи доходимо висновку, що визначені нами компоненти є необхідними в структурі готовності майбутніх учителів гуманітарного профілю до запобігання й розв'язання конфліктів, оскільки без сформованості відповідних їм знань, умінь і навичок майбутні вчителі гуманітарних дисциплін не зможуть виконувати професійну діяльність на високому рівні. На нашу думку, формування цих компонентів буде здійснюватись ефективно, якщо в навчально-виховний процес підготовки студентів упровадити відповідні педагогічні умови.

Перспективу подальших досліджень убачаємо у визначенні й науковому обґрунтуванні педагогічних умов, що сприятимуть формуванню готовності майбутніх учителів гуманітарного профілю до запобігання й розв'язання конфліктів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берегова Н. П. Формування професійної готовності майбутніх психологів до роботи з проблемними клієнтами : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Н. П. Берегова. – Хмельницький, 2009. – 20 с.
2. Бизяева А. А. Психология думающего учителя: Педагогическая рефлексия / А. А. Бизяева. – Псков : ПГПИ им. С. М. Кирова, 2004. – 216 с.
3. Бобрицька В. І. Теоретичні і методичні основи формування здорового способу життя у майбутніх учителів у процесі вивчення природничих наук : автореф. дис. ... докт. пед. наук : спеціальність 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В. І. Бобрицька. – К., 2006. – 40 с.
4. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск : Изд_во БГУ, 1976. – 176 с.

5. Кругляк О. Я. Від гри до здоров'я нації. Рухливі та українські народні ігри, естафети на уроках фізичної культури : [методичний посібник] / О. Я. Кругляк, Н. П. Кругляк. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2000. – 80 с.

6. Могилей І. В. Формування емоціональної культури майбутнього вчителя шляхом створення емоціональних ситуацій у вузівському процесі / І. В. Могилей // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. праць / За ред. В. І. Євдокимова, О. М. Микитюка. – Вип. 3. – Харків : ХДПУ, 1997. – С. 158–161.

7. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М. : Учпедгиз, 1946. – 704 с.

8. Торчевський Р. В. Педагогічні умови розвитку управлінської культури майбутніх магістрів військового управління в системі післядипломної освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Р. В. Торчевський ; Національна академія педагогічних наук України Інститут професійно-технічної освіти. – К., 2012. – 300 с.

9. Фармачей С. И. Взаимосвязь мотивационной структуры личности с мотивацией достижения успеха : матеріали міжн.наук.-практ. конф. молодих науковців «Психологія сучасності: наука і практика», (27 грудня 2003 р.) / С. И. Фармачей. – Одеса, 2004. – С. 72–74.

РЕЗЮМЕ

Розум К. В. Компонентная структура готовности будущих учителей гуманитарного профиля к предотвращению и решению конфликтов в учебно-воспитательной работе с учениками.

В статье рассматривается компонентная структура готовности будущих учителей гуманитарного профиля к предотвращению и решению конфликтов в процессе профессиональной подготовки, в которую входят: мотивационный (мотивация на педагогическую деятельность; мотивация на достижение успеха), когнитивный (знание видов конфликтов; знание причин возникновения конфликтов), деятельный (организационные умения; коммуникативные умения), поведенческий (умение контролировать свои эмоции; толерантность в отношении к ученикам и коллегам), рефлексивный (умение анализировать свою деятельность и деятельность учеников; умение предотвращать конфликты) компоненты. Доказана необходимость формирования отмеченных компонентов готовности будущих учителей гуманитарного профиля к предотвращению и решению конфликтов в процессе профессиональной подготовки.

Ключевые слова: готовность будущих учителей к предотвращению и решению конфликтов, мотивационный, когнитивный, деятельный, поведенческий, рефлексивный компоненты.

SUMMARY

Rozum E. Component structure of readiness of future humanity teachers to prevent and solve conflicts in pupil's education and upbringing.

In this article we can distinguish a component structure of future teachers preparation in humanitarian profile for prevention and solution of conflicts, such as: motivation component, cognitive component, activity component, behavior component, reflexive component. Let's consider them more detailed. Motivation component of preparation for professional practice of future teachers of humanitarian profile in modern pedagogy expresses their deliberate attitude to students and their role in solution of actual problems in pedagogical education. Cognitive component is based on position about decisive role of knowledge and cognitive structures in the course of psychic processes and person's behavior, it provides formation of psychic-pedagogical, didactic-technological and

methodological complex. Activity component implies system of activities of a future teacher during accomplishing different types of bringing up and teaching. We think that activity component implies the formation of such skills as: skills of obtaining, replenishing and enlarging the knowledge about conflict situations; the ability to plan the educational process according to the goals of study, psychic regularity, optimal kinds, methods, methodology of professional activity; the ability to plan out-of-class activity, predicting the possibility of conflicts for their prevention. Behavior component is a development of communicative abilities and skills of cooperative interaction of children with grow ups and mates, to be exact the ability, to express your point of view during common activities, ability to prove it, to listen to the ideas of the member, to express agreement or disagreement correctly; to coordinate own ideas and thoughts with an activity partner, to take part in group discussion of ideas about common activities etc. Reflective component is important and necessary in a structure of a future teacher preparation of humanitarian profile for prevention and solution of conflicts. Reflection gives an opportunity to a person to see himself outwardly with the eyes of other person, to understand yourself, your desires, worries, deeds, to be exact, to understand yourself. The determined components are necessary in a structure of a future teacher of humanitarian profile preparation for prevention and solution of conflicts; as without formation of proper knowledge, abilities and skills future teachers of humanitarian profile won't be able to accomplish professional activity on high level. We think that formation of these components will be accomplished efficiently, if to consider in educational process of students' preparation proper pedagogical conditions. Taking into consideration the perspective of future researches we can see in determined and scientific proves of pedagogical conditions which will contribute to the formation of future teachers' preparation in humanitarian profile for prevention and solutions of conflicts.

Key words: *readiness of future teachers for prevention and solution of conflicts, motivation component, cognitive component, activity component, behavior component, reflective component.*

УДК 378.091.27:378.011.3–051:910.

М. Трегубенко

Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка

ТЕСТОВИЙ КОНТРОЛЬ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ-ГЕОГРАФІВ

У статті розкривається значення тестового контролю в підготовці майбутніх фахівців-географів. Розглядаються функції тестової перевірки в навчально-виховному процесі. Висвітлюються різні підходи до класифікації педагогічних тестів. Аналізуються види стандартизованих тестових завдань, які можуть бути використані для оцінки рівня засвоєння компонентів змісту вищої географічної освіти майбутніми фахівцями-географами. Визначаються шляхи підвищення ефективності використання тестового контролю в процесі підготовки майбутніх географів.

Ключові слова: *тестовий контроль, підготовка майбутніх фахівців-географів, стандартизовані завдання.*

Постановка проблеми. В умовах реформування системи вищої професійної освіти доцільно проектувати систему оцінки якості підготовки майбутніх фахівців-географів відповідно до нових освітніх стандартів, які